

Dagboek Albanië

Aflevering 7

14 – 20 mei 2002

EMU - Festival Zwitserland

De voorgeschiedenis

Gedurende meer dan vier jaar kom ik op de Onufrischool in Elbasan. In moeilijke omstandigheden komt daar een verrassende hoeveelheid muzikaal talent tot ontplooiing. Bij één van mijn laatste bezoeken bedacht ik dat de tijd rijp was voor een eerste internationale, muzikale actie. In Korce had ik wat meer vluchtige contacten met de muziekschool. Daar was mij eenzelfde wens ter ore gekomen.

Via Jan van Muilekom, voorzitter van de EMU (European Music School Union) was het gelukt de Zwitserse organisatie van het EMU-festival 2002 bereid te vinden de Albanezen gastvrijheid te bieden zonder betaling van de verschuldigde verblijfskosten, waarvoor ze zeker geen geld zouden hebben.

De burgemeesters van Elbasan en Korce verplichtten zich de reiskosten te betalen en de zorg voor paspoorten en visa op zich te nemen. Het meeste werk kwam, zoals gebruikelijk, neer op Dritan Pajenga, de onvolprezen contactpersoon is voor alle Nederlandse projecten in Elbasan.

Ruim op tijd was het geld bij elkaar en de busreis geregeld. Men zou met de boot naar Ancona gaan en daar per bus verder naar Zwitserland. De Zwitserse ambassade in Tirana was uitermate behulpzaam bij het verstrekken van visa, dus dat zat wel goed. Maar het wachten was op de doorreisvisa voor Italië. De burgemeester van Elbasan had zich tegenover mij al bezorgd getoond over de herhaaldelijke tegenwerking van de Italianen. En niet ten onrechte, zoals bleek. Toen de Italianen eindelijk iets van zich lieten horen was dat een kort briefje met de mededeling dat ze geen visa wilden geven omdat de reis ook per vliegtuig gemaakt kon worden. De feitelijke reden was hun discriminatoire opvatting dat "Albanezen het land wel in willen, maar er nooit meer uit gaan". Twee weken voor vertrek was er ineens grote paniek. Astrit Lopari, de directeur van de Onufrischool was niet meer aanspreekbaar en alles kwam nu neer op Dritan Pajenga. Uren en uren zaten we met elkaar aan de telefoon. Ik belde met de Nederlandse ambassadeur in Tirana, die me adviseerde met het hoofd van de consulaire dienst contact op te nemen. Tegelijkertijd toonde hij zich bezorgd, omdat de resterende tijd wel erg kort was om de Italianen te beïnvloeden en op andere gedachten te brengen.

Kennelijk dacht de Albanese cultuurminister, Agron Tato, er ook zo over. Samen met zijn collega van onderwijs stelde hij per omgaande \$ 2.000 extra ter beschikking om de reis alsnog per vliegtuig te kunnen maken. De regering vindt deze internationale contacten van het grootste belang. Een standpunt dat overigens van harte gedeeld wordt door de Nederlandse ambassade, die samen met mij een project geïnitieerd heeft om een vereniging van Albanese Muziekscholen op te richten.

Dritan kon in een paar dagen een vliegreis voor 38 personen gaan boeken. Malev was te duur, ADA-air was goedkoop en welwillend, maar vloog op de verkeerde dagen. De derde gegadigde, die het dan moest worden was: ALITALIA!!

Gauw werd het duidelijk dat het bij hen ook met de Italiaanse slag ging. Bij het afhalen van de tickets ging het al mis. Ze hadden dan wel geboekt, maar het vliegtuig van Zürich naar Milaan op de ochtend van vertrek zat vol, dus een deel van de groep moest de avond tevoren al vertrekken. Een volgende domper op de vreugde. De "tip" in Tirana was om in Zwitserland maar te proberen het op te lossen.

Met Dritan kwam ik tot de conclusie dat we geen keus hadden en dat het dus zo maar moest blijven.

Dinsdag 14 mei 2002

Weg van alle drukte in Nederland en de intensieve communicatie met Albanië reisde ik naar Zürich. Ruim anderhalf uur na vertrek uit Amsterdam stond ik op Zwitserse bodem. Op het vliegveld ging ik meteen naar het kantoor van Alitalia om te kijken wat er te regelen was voor de terugreis. Zondagmiddag was er immers nog een belangrijk concert, dus het was gekkenwerk als de helft van de groep uit Elbasan direct weg zou moeten nadat ze gespeeld hadden. Al gauw werd het duidelijk. Alle vliegtuigen van Zürich naar Milaan waren dik overboekt.

Weinig kans dat iedereen op maandagmorgen kon vertrekken, zoals opgegeven in Tirana.

Met deze kennis stapte ik in mijn huurauto en was binnen een uur in Wohlen, de plaats waar de Onufrischool zou verblijven. Daar ontmoette ik Josef Gallati, die samen met zijn vrouw Vreni, het verblijf in de gastgezinnen geregeld had.

Na onze korte en prettige kennismaking spraken we af voor morgenmiddag en kon ik, voor het laatst deze week, op tijd naar bed.

Woensdag 15 mei 2002

Een rustige ochtend. Ik kon heerlijk ongestoord werken aan een klus voor mijn Woerdense Kunstencentrum. Om één uur had ik een afspraak met Josef om het hele programma door te nemen. Toen we daar mee klaar waren vertrok ik naar Zürich om de Albanen op te halen. Op het vliegveld ontmoette ik David Schwarb, de dirigent van Capalli dei Giovanni, het "partnerorkest" van het strijkorkest van de Onufrischool. David leerde ik al snel kennen als één van die superenthousiaste, hyperactieve musici, voor wie niets te veel is. En dat had hij nodig! Om vijf uur landde het vliegtuig, maar een uur later had ik nog geen Albanen gezien. En wij maar wachten op een telefoontje van Dritan Pajenga (Tani). Toen ze eindelijk de douane voorbij waren was het eerste dat hij zei, dat hij me niet kon bereiken, noch per SMS, noch door te bellen. Na veel gedoe kwam ik er achter dat KPN voicemail de boosdoener was. Gewoon uitschakelen en communicatie is mogelijk.

Na al die jaren weet ik dat Albanen zaken altijd tot verrassingen leiden. En de eerste was daar. Niet de hele groep was meegekomen, maar een deel. De rest stond nog in Milaan en zou pas 's avonds om 9 uur aankomen. Ook dit vliegtuig was dik overboekt.

Met een deel van de groep gingen we naar Wohlen, waar hen een allerhartelijkste ontvangst wachtte. De groep uit Korce reisde meteen door naar Liestal, waar de muziekschool hun partner en gastheer was.

Davit bereidde ons meteen voor op de tweede verrassing. Het voor vrijdag geplande concert op Jungfrauoch, samen met een heleboel andere scholen, ging niet door. De organisatie vond bij nader inzien de reis te duur, dus gelaste de boel maar af. We moesten nu zelf maar een programma bedenken. Zo toonde de Zwitserse organisatie meteen hoe je zo'n festival organiseert. Het lijkt Albanië wel!

Marsida Koni, de pianiste van de groep, maakte mij direct na aankomst nog blij met een cadeautje. Ik had wat bladmuziek en CD's voor haar geregeld. En de dankbaarheid van deze mensen is dan onvoorstelbaar. Alles wat voor ons gewoon is, is voor hen bijzonder.

Tegen de avond gingen Tani en David terug om de tweede groep te halen. Ik vertrok naar Liestal. Daar zag ik dat de ontvangst perfect geregeld was. De leerlingen waren al naar de gastgezinnen en de leraren zaten bij elkaar in een hotel. De Engelse tolk bleek nauwelijks Engels te spreken, wat mij niet verbaasde maar lastig zou zijn ware het niet dat in het hotel een heel stel Albanen werkte dat al jaren in Zwitserland woonde. De rest van de week reddden de leraren zich in het Italiaans. En alle leerlingen uit Korce spraken voortreffelijk Engels, dus dat was geen probleem.

Donderdag 16 mei 2002

's Morgens vroeg vertrekken de leerlingen naar Neuchatel, voor de officiële opening van het festival op het Expo-terrein.

Tani en ik gingen eerst naar Zürich voor een bezoek aan een Sony-vestiging en om opnieuw te proberen iets bij Alitalia te regelen. Bij Sony verliep alles voorspoedig en bij Alitalia gaven we de moed maar op. We accepteerden dat de terugreis gehaast en chaotisch zou verlopen.

Vervolgens reden wij ook naar Neuchatel. Ruim op tijd waren we er, maar van de leerlingen geen spoor.

Tani en ik waren de enigen van het gezelschap die bij de eerste openingsceremonie waren.

De Zwitserse centrale organisatie had "geregeld" dat de groep uit Elbasan onderweg uren mocht wachten bij een ingelast concert. Ze werden dan wel hartelijk uitgenodigd ook te spelen, maar dezelfde centrale organisatie had

ze 's morgens laten weten dat de instrumenten in Wohlen konden blijven "want de bus reed meteen door naar Neuchatel".

Ook de groep uit Korce kwam om onduidelijke redenen veel te laat aan. Hetzelfde gold voor de Finnen en Zweden die in dezelfde bus zaten.

Om zes uur, tijdens de tweede sessie van de openingsceremonie zijn ze er dan allemaal. Ze zoeken een plaatsje voor de Albanese vlag en laten alles op zich af komen. En als EMU-voorzitter Jan van Muilekom de Albanese met name noemt gaat er een groot gejuich op. Dat moment zullen ze niet snel vergeten.

Na afloop maken we met duizenden tegelijk gebruik van de avondmaaltijd. En daar blijkt de echte functie van zo'n festival. Hier vinden de ontmoetingen plaats en worden de contacten gelegd. En voor mij is het niet moeilijk om de Nederlandse groepen te herkennen. Hoe? Nou, door de manier waarop Nederlanders zich in het buitenland gedragen.

De avondreis terug was niet gemakkelijk. De wagenziekte stak bij velen weer de kop op. Veel Albanese zijn nauwelijks gewend om met de bus te reizen. En daar hadden we niet echt rekening mee gehouden.

Vrijdag 17 mei 2002

De dag begint met een repetitie in Wohlen. Beide orkesten hadden een stuk van Britten ingestudeerd. En nu zouden ze het voor het eerst samen spelen. Wat een verrassing. Het klopte allemaal wondergoed (en mooi). De dirigenten, David Schwarb en Suleyman Baleza, waren het muzikaal helemaal met elkaar eens. Hun muzikale communicatie was volmaakt, de taal wat lastiger. Een beetje Italiaans gebrabbel en daar deden ze het mee.

Alles bij elkaar werd het een veeltalig gebeuren. Voor mij was het een grote openbaring dat lerares Ariana Deda, die ik al enkele keren had ontmoet, heel goed Duits bleek te spreken, doordat ze drie jaar in Duitsland heeft gestudeerd. En dat hadden ze me nooit eerder verteld.

Het middagprogramma zou een verrassing worden. We gingen naar Luzern, waar het orkest een prachtig openluchtconcert gaf op de Kapellplatz, aan het eind van de beroemde Kapellbrücke. Ook al was het een bloedhete dag, het publiek bleef ademloos staan luisteren. Spelen kunnen ze, die Albanese. En de vioolkoffer was na afloop goed gevuld. Ik sprak Astrit Lopari, de directeur van de school, er op aan. Hij zegt me altijd dat hij niet doet aan het verwerven van eigen inkomsten, omdat dat volgens de Albanese wet niet mag. Nu lost hij het "probleem" snel op door voor alle kinderen een ijsje te kopen. En zelfs dat kost in Zwitserland een vermogen.

Na afloop wilde ik naar Liestal voor het uitwisselingsconcert van de scholen uit Korce en Liestal. Maar toen ik eindelijk telefonisch contact had kwamen we er achter dat het beter was dat ik de volgende ochtend naar Basel zou komen, waar ze deelnamen aan een "Stadt-Event".

Ik ga dus mee terug naar Wohlen. Eén van de leerlingen, Besa Cane, speelt morgen een vioolconcert van Willem de Fesch. Ik had haar kopie van een CD-opname gestuurd, omdat ze daar geen enkele voorstelling hebben van de manier waarop wij dat hier "authentiek" spelen. Maar de sloddervos had het schijfje laten vallen en was het kwijt. Gelukkig had ik nu het origineel bij me. Dat gaf ik nu voor de zekerheid maar mee aan de moeder uit het gastgezin. Kon ze er vanavond naar luisteren en ons morgen laten horen waar dat toe leidde.

De leraren uit Elbasan waren met David en mij uitgenodigd bij Vreni en Josef Gallati, waar we een voortreffelijk Zwitsers diner aangeboden kregen. Het was enorm gezellig en voor het eerst kwamen de Albanese helemaal los. Ze voelden zich nu thuis en hadden het eerste deel van de cultuurschok verwerkt.

Marsida Koni verbleef in dit gezin en werd op een gegeven moment door een ander Zwitsers echtpaar uitgenodigd wat te spelen. En dat werd voor mij ook een verrassing. Ik had haar heel mooi Mozarts pianoconcert KV 414 horen spelen, mede dankzij de CD van Murray Periaha die ik had opgestuurd. En na het luisteren hiernaar was haar interpretatie geweldig vooruitgegaan. Maar nu bleek ze ineens over een enorm repertoire van de grootste werken uit de pianoliteratuur te beschikken. We praatten nog lang door (in het Frans) over haar studie. Ze gaat het laatste jaar in van het Conservatorium in Tirana. En dan..... Ik was uitermate voorzichtig bij haar Westerse ambities. Ze is een goede pianiste, maar die zijn er duizenden op de wereld. Ze werkt keihard, studeert 8 tot

12 uur per dag. Ze heeft een ijzeren doorzettingsvermogen, dus aan haar zal het niet liggen. Ze verdient het om ver te komen, maar of het lukt?

Zaterdag 18 mei 2002

Het orkest van de Onufrischool gaat 's morgens naar Yverdon. Daar gaan ze met vele orkesten spelen op de Expo. Het had een feest moeten worden, maar helaas werkt het weer niet mee. Het regende pijpenstelen.

Ik ga naar Basel, waar de leerlingen uit Korce optreden op verschillende locaties tijdens het (goed georganiseerde) Stadt-Event. Ik was blij te horen dat het concert van gisteren een geweldig succes was. En nu hoor ik zelf dat ook zij heel wat kunnen. Alleen de pianiste viel me tegen. Staal in de vingers, zoals zo vaak in Oost-Europa. Als de twee leraressen pianobegeleidingen spelen, hoor ik meteen van wie zij les heeft. De violisten spelen daarentegen prachtig en ook de zangeres maakt indruk.

Voor aanvang van het tweede optreden zie ik Jan van Muilekom met zijn Nederlandse gevolg in de zaal. Heel attent dat het hem lukt zijn belofte na te komen om een keer naar de Albanezen te komen luisteren. Ze waren apetrots vanwege het "hoge bezoek".

Rond een uur of twee begint het ook hier te plenzen en rij ik terug naar Wohlen. Daar zijn de voorbereidingen voor het grote avondconcert begonnen. Met stijgende bewondering maak ik de repetitie mee. De orkesten van David en Suleyman maken er iets moois van. Maar de repetitie van het vioolconcert van Willem de Fesch slaat alles. Besa Cane had gisteravond voor het eerst een "authentieke" CD gehoord en wat ze er nu van maakt... het is ongelofelijk.

David en enkele violisten luisteren mee en delen mijn verbazing annex bewondering. Maar de spanning voor het concert loopt op, dus we houden ons rustig, ook bij het eten.

Dan, om acht uur, begint het hoogtepunt van de reis. Voor de pauze speelt het Albanese orkest, onder leiding van Suleyman, en wel op een veel hoger niveau dan ik ooit hoorde. Marsida speelt schitterend. Besa Cane is een sensatie. Wij zitten met vier mannen naast elkaar en hebben allemaal tranen in de ogen. Nu weet ik het zeker. Het meisje dat ik als elfjarige op een viooltje hoorde spelen, dat bestond uit een soort triplex, bespannen met iets dat het midden hield tussen telefoondraden en vioolsnaren is een supertalent. Ze heeft het hele publiek in extase gebracht.

Na de pauze is het de beurt aan het orkest van David. Ook zij stijgen boven zichzelf uit, zo hoor ik later.

Het slotstuk is een gezamenlijk gespeeld deel uit de Simple Symphonie van Britten (what is simple?). David en Suleyman maken er niet alleen een show van, er wordt ook schitterend gemusiceerd.

En na afloop. Iedereen was het erover eens: dit was één van de meest bijzondere concerten die de bezoekers ooit hebben meegemaakt.

Zondag 19 mei 2002

Een ochtend om uit te slapen. Vier leerlingen gaan mee om in een kapel te spelen, het vervoer was geregeld. Maar op het laatste moment wilde Astrit Lopari, de schooldirecteur, ook mee. Hij laat zijn leerlingen immers nooit alleen. Dat leidde tot een hele vervoerschaos, maar ook dat werd opgelost.

Ik heb een afspraak met Tani om lopende zaken van ECE (het met Nederlandse hulp opgerichte Educational Centre Elbasan) door te spreken. Het gaat vooral over het businessplan en de administratie van eNet, de internet provider, waar ze net mee gestart zijn. Met vreugde zie ik dat het er allemaal heel wat professioneler aan toe gaat dan een jaar of wat geleden. De start was moeilijk, maar nu lijkt het allemaal goed te komen.

Om 11 uur had ik afspraak met Besa Cane in mijn hotel. Ik begreep dat er plannen waren om haar, als zestienjarig meisje, in Parijs te laten studeren. En dat zie ik niet zitten. Violistisch gezien is ze er klaar voor, maar in veel andere opzichten niet. Eerst en vooral is ze veel te jong, dat vindt ze zelf ook, maar haar vader schijnt daar anders over te denken. Ik vind dat ze nog een jaar in Elbasan op school moet blijven en nodig haar uit om in dat jaar naar Nederland te komen, zodat ik met haar plannen kan maken en advies kan inwinnen over het best mogelijke studieprogramma. Haar talent moet gekoesterd worden. Aan een studie tussen veel oudere studenten in een wereldstad is zij mentaal en sociaal absoluut niet toe. Ik hoop dat de verantwoordelijken geduld hebben tot ik alles kan bespreken als ik weer in Elbasan ben.

Na ons gesprekje gaan we naar de school, waar een afscheidsconcert voor de gastfamilies gegeven wordt. Ook de zangeressen komen nu aan de beurt. Helaas konden ze niet eerder optreden, omdat hun repertoire niet was opgegeven. Maar wat ze nu zongen was zeer de moeite waard. Eén van de twee is ook weer te beschouwen als een bijzonder talent. Waar halen ze het toch vandaan? Besa verrast ons opnieuw, nu met enkele solostukken. En hoe.....

Rond de middag vertrekken we naar Boswil. In een sfeervolle en akoestisch heel goede kerk treden de hele middag ensembles op uit verschillende landen op. Een prima gelegenheid om elkaar te beluisteren en nader met elkaar kennis te maken. De belangstelling is overweldigend. Alle plaatsen zijn bezet. De Albanezen hebben de eer de spits af te mogen bijten en spelen weer de sterren van de hemel. De viool van Besa was vanmorgen in het ongereede geraakt en snel door haar leraar weer speelbaar gemaakt. In haar solopartij was er niets van te merken. Ze speelde wondermooi. Het hele publiek was overweldigd. Het was muisstil in de zaal, alleen de volwassen Albanezen spraken zo nu en dan gewoon met elkaar. Dat zijn ze daar nu eenmaal gewend.

Na hun optreden hadden ze dolgraag de andere ensembles gehoord. Maar zo zou het niet zijn. Ze moesten snel de bus in op weg naar het vliegveld. Het afscheid van de gastfamilies was kort maar roerend.

Na drie dagen koortsachtig overleg met de Zwitserse politie bleek niemand te vermurwen: de hele groep uit Elbasan moest tegelijk de douane voorbij. De ene helft moest in de transferzone van het vliegveld Zürich overnachten. De andere helft, die 's avonds naar Milaan vloog, moest daar overblijven zonder de douane te mogen passeren. En ik had inmiddels ook mijn hotelkamer maar verlaten, want ik wilde solidair zijn met de groep en bleef bij ze op het vliegveld.

Van de andere helft nam ik nu afscheid met de onvermijdelijke slottoespraak: "alle begin is moeilijk", zei ik, "zo ook het organiseren van maken van buitenlandse reizen. Italianen hebben tegengewerkt en de Zwitserse organisatie liet steekjes vallen. Maar we nemen afscheid met het geweldige gevoel dat jullie, als jonge Albanese musici, een grote, heel grote indruk op de mensen gemaakt hebben. En dat jullie een fijne, maar vermoeiende tijd gehad hebben. Het is mij duidelijk geworden dat jullie vriendelijke en bescheiden optreden door alle mensen buitengewoon gewaardeerd werd. Jullie waren echte ambassadeurs voor jullie school en jullie land. Ik ben er zeker van dat het niet bij deze ene reis zal blijven. In Albanië zien we elkaar over vijf maanden weer terug, maar in andere Europese landen treffen we elkaar ongetwijfeld ook opnieuw".

De groep uit Korce had een eigen groepsvisum en hoefde "pas" de volgende ochtend om 4 uur te vertrekken uit Liestal.

Op het vliegveld bleef ik achter met een groep van 13. De andere 15 gingen naar Milaan. Met z'n veertien gingen we pizza eten en een drankje nemen. Onbetaalbaar duur, maar we hadden wat geld voor dit doel gekregen. En toen begon de lange, lange nacht op gelukkig redelijk comfortabele banken.

Maandag 20 mei 2002

Tijdens de nacht had ik eerst tijd om met Astrit Goxhaj, de leraar van Besa Cane, langdurig over haar toekomst te praten. Wij waren het in elk geval met elkaar eens. Astrit Lopari, de directeur van de school, was al in Milaan en moest nog geïnformeerd worden. En dan ook haar ouders natuurlijk nog.

Ook met Marsida Koni had ik nog een lang gesprek. In de eerste plaats viel het me op dat zij absoluut niet moe was te krijgen. De afgelopen dagen bleek al dat ze voor een concert nauwelijks at. En nu werd me duidelijk dat ze ook nog eens gewend was vier of vijf uur per nacht te slapen. Ze zag er gezond uit en was sinds haar kindertijd nooit ziek geweest. Zulke mensen zijn er dus. De ijver en toewijding voor haar studie zijn bewonderenswaardig. Ze bleek een nog groter repertoire te hebben dan ik al wist. Ik sloeg er eigenlijk steil van achterover. David had een partituur van Moessorgski's schilderijtentoonstelling geregeld en die noten zat ze te spellen. We spraken veel over haar eindexamenjaar dat nu aanbreekt op de universiteit van Tirana. En dan? Dat is de grote vraag. Ze is toch wel een hele goede pianiste, ook al heeft ze niet het unieke talent van Besa Cane.

In de kleine uurtjes houd ook ik mijn ogen niet meer open en val in slaap. Als we om een uur of half zes wakker worden is Marsida de enige die niet geslapen heeft en ook de enige die helder uit haar ogen kijkt. Ze had gelijk. Precies op tijd komt de groep uit Korce aanlopen. Moe maar voldaan gingen ook zij naar huis.

Gisteren hadden ze een uitstapje in Basel gehad en patat gegeten bij McDonalds. Daar hadden ze wel eens van gehoord en nu maakten ze het in het echt mee!

De Zwitserse politie en douane waren dan wel weinig buigzaam geweest, opnieuw bleek dat ze ook erg vriendelijk en behulpzaam waren. Ik mocht langs alle controleposten mee om de groep tot de "gate" te begeleiden. En daar namen we dan voor het laatst afscheid van elkaar.

Zij gingen vol indrukken op weg naar huis en ik kon nog een uurtje of vier wachten voor mijn vliegtuig naar Amsterdam vertrok.

Zürich, Woerden,
Mei 2002

